

Herinneringen aan Campo Santo.

Van A. H. L. Hensen.

Twee van mijn gelukkigste levensjaren mocht ik als „convictor“ in Campo Santo doorbrengen. En veel later, toen ik Directeur was geworden van het Nederlandsch historisch Instituut te Rome, kwam Mgr. de Waal mij een plaats aanbieden in den „Vorstand“; zeven jaren lang heb ik toen lief en leed gedeeld van het huis in de „Via della Sagrestia“, waaraan voor mij zoovele dierbare herinneringen waren verbonden. Nu het zich opmaakt om 't gouder feest te vieren van het Priestercollege, daar door Mgr. de W. gesticht, en de tegenwoordige Rector mij uitnoodigde een bijdrage te leveren voor het „Festschrift“, komt alles wat ik daar in de schaduwen van St. Pieter heb doorleefd, mij wederom voor den geest, en zal ik uit dat verleden hier het een en ander meedeelen.

Op één der eerste dagen van October 1881 kwamen Schaepman Junior en ik te Rome aan. Wij hadden onze reis over den Brenner genomen; en terwijl in Tirol de sneeuw reeds op de bergen lag, begroette een liefelijk zonnetje ons bij onze aankomst in de Eeuwige stad. Waren wij niet zoo wildvreemd geweest, dan zou ons dat niet verwonderd hebben; want er heerscht in Italië geen bestendiger mooi weer dan juist in de Octobermaand. Andreas Jansen, thans helaas niet meer onder de levenden, stond ons af te wachten op het perron, en bracht ons in een „legno“, een open bakje, naar twee Hollandsche Dominicanen, de paters Hoogland en Suermond, thans ook reeds overleden, die de nieuwe uitgave van St. Thomas hielpen voorbereiden, en buiten het klooster in een bochtig straatje bij de „Minerva“ woonden. Na een hartelijke begroeting reden wij verder, nu naar het oord onzer bestemming. Mgr. de W. was toen nog in zijn volle kracht; hij heette de beide hospitanten wel-

kom en bracht ons op de voor ons bestemde kamers, welke naast elkander lagen. Met Theo Lunter, evenals Schaepman Jun. en Jansen, priester uit het aartsdiocees Utrecht, vormden wij een vier-tal Nederlandsche „convictores“. De vermaning van Mgr. de W. gedachtig, geen afgesloten club in het college te vormen, sloten wij ons aanstonds aan bij de groote meerderheid, welke uit priesters van de verschillende Duitsche diocesen bestond. En het moet dankbaar erkend worden, deze betoonden zich tegenover de „Holländer kreuzfidel“. Om een paar namen te noemen, welke nog altijd in mijn dankbare herinnering leven, zoo denk ik hier aan Joseph Galland, die zich toen voorbereidde op zijn doktoraat in Freiburg, maar toch reeds naam had gemaakt met een monographie over Görres. Welk een prettige dischgenoot was deze, en hoe aardig wist hij één der collega's ertusschen te nemen, die maar steeds met het accent der Italiaansche woorden overhoop lag. Anton Pieper, die later professor zou worden te Münster, hield zich bezig met studie's in 'het Propagandaarchief, en had door bemiddeling van Mgr. de W. tevens toegang weten te verkrijgen tot het nog niet geördende archief der Brevens op het Vaticaan. Hij bezat niet het opgewekte, spontane karakter van Galland, maar wist ons toch allerlei belangrijk nieuws mee te deelen over zijn vondsten in die beide dépôts. Dat geschiedde meestal in de veertiendaagsche vergaderingen van de z. g. „Sabbatinae“, waaraan al de kapelaans en convictoren van C. S. deel namen. Het leeuwenaandeel viel daarbij te beurt aan de Christelijke archaeologie, en heel wat disputen werden daar gevoerd tusschen den Rector, die de leiding had der avondvergaderingen, doch wel eens wat bout kon zijn in zijne hypothesen en kapelaan J. Liell, welke gegevens verzamelde voor zijn belangrijk boek over de vereering van de H. Maria in de Catacomben. Een enkele maal ondernam Mgr. de W. met het college een tocht naar de Catacomben, en kregen wij op deze wijze aanschouwelijk onderricht in de Christelijke oudheid. Zoo herinner ik mij nog zeer goed een tocht naar Domitilla, waar ons vooral gewezen werd op de half-bovengrondsche basiliek van Petronilla, en hare merkwaardige „aditus ad Sanctos“. Na ook de voornaamste muurschilderingen van die Catacombe te hebben aanschouwd, gingen wij eten in een primitieve Campagna-herberg, alwaar de waardin het uitstekend verstond varkenscoteletten te roosteren, terwijl een glas landwijn ons den dorst verdreef. Doch zulk een „Ausflug“ geschiedde maar zelden, want de Rector had het te vol-

handig met het rondvoeren van pelgrims en andere vreemdelingen in St. Pieter, het Vaticaan en de Catacomben. Dat was aan Mgr. de W. ten volle toevertrouwd; niet alleen kende hij „Roma sacra“ op zijn duimpje, gelijk zijn „Pelgrimsboek“ getuigt, maar wist ook een weldoende warmte aan zijn voordracht te geven. Menig Nederlander, ook onder niet-katholieke touristen, heb ik in lateren tijd den Rector dikwerf hooren prijzen om deze voortreffelijke rondleidingen. Jaarlijks, bij den aanvang van den cursus, werd het college aan den paus voorgesteld. Op het Vaticaan hadden de kapelaans van Campo Santo een wit voetje; was er gedurende het schitterend pontificaat van Leo XIII daar iets aan de hand, dan konden wij zeer gemakkelijk toegang verkrijgen. Zoo staat mij nog altijd het zoo gewichtig bezoek van kroonprins Friedrich aan den paus voor de oogen; ik zie hem met zijn Hunnengestalte, het hoofd gedekt door den zilveren helm, waarboven een witte vederbos wapperde, gelijk hij daar van de trappen van St. Pieter kwam afdalen, en hoor in het zuiverste dialect van Trastevere hem toeroepen: Geef ons onzen paus terug! Aan C. S. is een aartsbroederschap verbonden, of beter gezegd, daaruit is de gansche latere stichting gegroeid. De leden van die broederschap waren zich dat wel bewust; toen Mgr. de W. als kapelaan van C. S. werd benoemd, moest hij eerst met klem het gezag zich wederom toeëigenen, want de „fratelli“ waren den Rector boven het hoofd gewassen. De broederschap bestond uit Duitschers, vooral bakkers, die zich te Rome hadden gevestigd, of hunne nakomelingen; zij hadden hun eigen kapel, aan het kerkhof grenzende, waar zij werden begraven onder assistentie van hunne medebroeders, die ook de dooden-vespers zongen. Wij, leden van het priestercollege, werden in deze broederschap opgenomen. De Rector bekleedde ons bij die gelegenheid met den „sacco“, een zwart linnen kleed, door een gordel saâmgehouden. Bij het dooden-officie heb ik meermalen dienst gedaan, en ontving dan als honorarium een paar dunne waskaarsjes. Toen de beurt aan ons tweetal was gekomen om te worden ingekleed, werd ook de „Director“ van het Regenburgsche domkoor, Frans Haberl, als broeder opgenomen. Hij was een steeds welkome gast in C. S.: hield zich toen bezig met de studie van meerstemmige Italiaansche kerkmuziek, en dikwerf wist hij onze huiselijke feesten op te vroolijken met zijn muzikaal talent. Wie dat heeft meegemaakt, herinnert zich wel zijn fantaseeren op het seraphienorgel in de eetzaal, en hoe kostelijk hij de „Samenzwering van Catalina“ wist voor te

dragen. De respectieve patroondagen van ieder onzer werden trouw gevierd en wanneer iemand de doctorale „laurea“ had verkregen, pakte Mgr. de W. als gastheer ter dege uit. Eenmaal in de week, op Donderdagavond, gingen wij naar de „Leseverein“, dat in een huis naast de Anima bijeenkwam. Het Calvinisme heeft ons, Nederlandsche katholieken, houderig gemaakt en het zingen verleerd. Maar op die avond-vergaderingen ontdooiden wij, en zongen uit volle borst de jolige Deutsche studentenliederen mede. Mgr. de W. voerde dan den presidentshamer, en begroette in gloeiende toosten de gasten die naar Rome waren „gepilgert“, en ons gewoonlijk een „Freibier“ aanboden. Laat in den avond keerden wy naar C. S. terug; welk een contrast was het, wanneer wij op het verlaten St. Pietersplein kwamen, waar de fonteinen klaterden, en het Vaticaan in diepe schaduwen gehuld lag, op een paar vensters na van de tweede verdieping rechts, want de taak van Leo XIII was dan nog niet geëindigd. Bij veel liefs hebben wij in die dagen toch ook wel eenig leed gekend. Het was in het eerste studiejaar, dat Schaepman Jun. door een hevigen typhus werd aangetast. Hij is toen een half jaar lang liefderijk verpleegd in C. S., en wij, zijne landgenooten, poogden aanvankelijk hem te verzorgen, tot er — gelukkig voor hem! — eene „Kreuzschwester“ uit S. Basilio kwam opdagen. Lang zweefde de zieke tusschen leven en dood; maar, nadat Mgr. de W. hem een reliek van Pio nono had bezorgd, trad onverwacht beterschap in, welke ook aanhield; van al de tot nog genoemde personen is bij de eenigste, die nog leeft, en thans als President aan het hoofd staat van het Seminarie Rijsenburg te Driebergen.

*

Meer dan dertig jaren zijn er verlopen, voor ik op nieuw in nauwe betrekking kwam tot C. S. In Juni 1915 had men mij, als gezegd is, tot Directeur van het Nederlandsch Hist. Instituut te Rome benoemd, en in October van datzelfde jaar verliet ik Warmond, waar het Priesterseminarie van het bisdom Haarlem is gevestigd, en waar ik nagenoeg dien ganschen tijd Kerkgeschiedenis had gedoceerd. Wat was de toestand in de Eeuwige Stad echter onderwijl veranderd! Wel had Italië bij mijn komst zich nog niet aangesloten bij de Allié's, maar het rommelde toen reeds onheilspellend in de lucht. Mgr. de W. zag het onweer naderen — maar bleef onvervaard; uitwijken zooals vele Duitschers op raad

van hun consul hadden gedaan, wilde de oude man niet; de meeste kostbaarheden waren naar een veilige schuilplaats overgebracht, en den toegang tot het huis had hij duchtig gebarricadeerd. Tevens begreep de Rector zeer te recht van tactiek te moeten veranderen; had hij tevoren wel eens wat erg veel nadruk gelegd op het Deutsche karakter van de stichting, thans bracht hij het merkteeken der „Teutoni“ naar voren; m. a. w. ook de natie's, welke voorheen tot het Deutsche rijk hadden behoord, maar reeds lang zich daarvan hadden afgescheiden, gelijk de Nederlanders en de Vlamingen, kwamen op zijn bedrijf thans wederom in nauw contact met C. S. Het was daarom dat hij in het voorjaar van 1916, toen onderwijl ook Italië zich in het krijgsgewoel had geworpen, tot mij het verzoek richtte, of ik deel zou willen uitmaken van den Raad van bestuur. To veel had ik aan het C. S. te danken, om zulk een aanbod af te slaan. En ofschoon mij, als regeeringsambtenaar groote omzichtigheid was geboden, mocht toch deze erkenning van onze aanspraken op de stichting niet worden verwaarloosd. Het waren benauwde tijden, welke nu volgden. Benedictus XV oordeelde het zelfs raadzaam, dat wij niet in C. S. zouden vergaderen, maar bood ons daarvoor een vertrek aan naast de apotheek van het Vaticaan. Toen onze gezant bij den H. Stoel, Mr. Regout, gestorven was, durfde men hem voor het oogenblik niet op het kerkhof van C. S. begraven, waar ook onze emancipator, dr. Schaepman, ligt; doch het lichaam werd voorloopig bijgezet op den „Agro Verano“. Eerst na den vrede is, zooals de stervende het had gewenscht, zijn stoffelijk overschot naar het kerkhof van C. S. overgebracht, en rust daar in een grafkelder tegen den Zuidelijken muur der kerk. De familie heeft den mooi gedenkteeken boven zijn graf laten oprichten; een Nederlandsch beeldhouwer, J. Vos, ontwierp het als omlijsting van een der kruiswegstaties boven den grafkelder. Slechts een paar schreden verder sluimert Jhr. du Chastel, die onze laatste gezant is geweest vòôr de overrompeling van Rome. Gedurende een tijdvak van 43 jaar was Nederland niet meer vertegenwoordigd geweest te Rome, totdat Mr. Regout op 16 Aug. 1915 bij den nobelen Vredespaus, Benedictus XV, als buitengewoon gezant van ons vaderland werd benoemd. Gaarne had ik op dezen merkwaardigen loop van zaken willen wijzen, toen door mij op verzoek der familie de plechtige bijzetting was volbracht; maar om gewichtige redenen moest daarvan worden afgezien. Meermalen heb ik in die benauwde dagen Mgr. de W. opgezocht; ik trof hem dan gewoonlijk op een

kamertje, dat hij boven in den nok van het gebouw eertijds had laten timmeren. Daar zat hij onder het genot van een Duitsche pijp te lezen, ofwel werkte aan zijne gedenkschriften, welke eenmaal, naar ik hoop, het licht zullen zien. Hij had een menschenleven in Rome doorgebracht, Pius IX nog in zijn glorie gekend, was met personen van allerlei slag in kennis gekomen — merkwaardige bijzonderheden moeten deze geschriften in groot 4° zeker behelzen. Op zijn verlangen heb ik toen voor die „Mémoires“ een lijst van de Nederlandsche Convictoren met de noodige aantekeningen opgesteld. Trof ik hem niet in zijn duiventil, en was er iets gewichtigs te bespreken, dan wist ik, waar hem in den voormiddag te vinden; hij lag dan in de Sakramentskapel van St. Pieter vóór het altaar te bidden; steeds is hij een kinderlijk godvruchtige priester geweest. Het is mij nog altijd een aangename herinnering, dat ik den hoogbejaarden en toch nog zoo kloeken prelaat toen eenige diensten heb kunnen bewijzen. Zoo mocht ik, ingelicht door onzen gezant bij het Quirinaal, geruststellende berichten geven omtrent zijn persoon, en dat men niet eraan dacht, hem te interneeren, gelijk met de meeste Duitschers te Rome het geval was, noch C. S. onder „sequester“ zou stellen. Tevens moest ik hem op raad van baron Rengers aansporen, zich zoo stil mogelijk te houden ten einde, naar het Hollandsche spreekwoord luidt, geen slapende honden wakker te maken. Maar gedurende het tweede oorlogsjaar werd hij plotseling tot een beter leven opgeroepen! In het vroege morgenuur kwam zijn dienaar met bestorven gezicht mij boodschappen, dat men den Rector zoo even dood in zijn slaapvertrek had aangetroffen; het ontzielde lichaam lag daar geknield vóór een stoel; den vorigen avond gedurende het avondgebed, was de vrome man door een beroerte getroffen. Zijne overblijfselen rusten thans nevens zijn boezemvriend, Mgr. de Montel, tegen den buitenmuur van C. S.; een doodeenvoudig, maar echt christelijk opschrift, door hemzelve vervaardigd, staat op de sarcophaag gebeiteld. Onder de toenmalige omstandigheden was het zaaks, om zoo spoedig mogelijk erin te voorzien, dat een voorloopig bestuurder voor de verweesde stichting werd aangesteld, die alle inmenging van vreemden zou weten af te weren. De eenige, welke daarin kon voorzien, was de reeds tachtigjarige Protector van C. S., kardinaal Vincenzo Vanutelli. Naar dezen spoedde ik mij derhalve heen, zoodra de dienaar van C. S. was vertrokken, en wyl hij binnen een half uur als Datarius door den paus zou ontvangen worden, nam hij

mij in zijn auto mede, en werden onderweg de allereerste en meest dringende maatregelen besproken. Daar het meerendeel der bestuursleden was uitgeweken, of buiten Rome geïnterneerd, kwam de zorg over C. S. neer op de overgeblevenen: Ernest Hausmann en mij. Eerstgenoemde stond reeds van zijn jonge jaren af in nauwe betrekking tot de stichting. Uit Duisburg geboortig, was hij als jonggezel naar Rome gekomen, en beoefende daar het vak van horlogemaker, dat hij voortreffelijk verstond. Reeds in de tachtiger jaren had ik, als student aan de Minerva, hem leeren kennen; Andreas Jansen was toen feitelijk vice-rector, en tevens Gezellen-vader, en een der trouwste leden van het „Gesellen-Verein“ was de brave en habsche Rijnlander, E. Hausmann. Door zijn kunde en vlijt had hij het onderwijs ver gebracht, bediende zoowel het Vaticaan als het Quirinaal, en bezat een bloeiende zaak in den Corso. Wekelijks kwam hij bij Benedictus XV de klok opwinden; wanneer het Hof een gouden horloge wilde wegschenken, werd er naar H. gezonden. Zijn naam staat op het uurwerk in de „Aragno“, en al de spookklokken had hij te regelen. Maar met den oorlog kwamen ook voor hem de beproevingen; twee zijner zonen vielen als genie-officieren voor het aangenomen vaderland; en hij zelf werd door een doodelijke kwaal aangetast. Toen ook de jongste der twee, Giuseppe, was gesneuveld, durfde zijn toekomstige schoonzoon het vreeselijke bericht niet aan den vader overbrengen; ik heb mij toen op zijn verzoek met die zware taak belast. „Gods wil geschiede!“ waren de eerste woorden, welke bij het vernemen van die tijding over zijn bleeke lippen kwamen! Zoolang het dag was, is hij blijven werken, zoowel in zijn atelier boven den winkel, daar zijn bedienden met het geweer aan de grenzen stonden, of waren uitgeweken, en evenzoo voor de belangen van C. S. Een zijner laatste bezoeken, welke hij met mij in de stad aflegde, gold kardinaal Vanutelli, welken wij naar aanleiding van „Natale“ gingen feliciteeren. Hij rust thans op het stemmige kerkhof van C. S., en Onze Lieve Heer zal hem ongetwijfeld het loon hebben gegeven, dat voor de reinen van hart is weggelegd.

* * *

Door Gods goedheid en erbarmen kwam er ten laatste een einde aan den vreeselijken wereldoorlog. Het rectoraat van C. S. kon spoedig daarop wederom geregeld worden zooals voorheen; eenige Duitsche bisschoppen hebben hunne kandidaten te stellen.

uit welke de kardinaal-protector dan zijn keuze doet. Een jonge en frissche kracht werd aldus in den tegenwoordigen Rector aangeworven. En de aloude stichting verjeugdigde zich ook nog op een andere wijze; kerk en woning werden aan een hoog noodige restauratie onderworpen. Een groot deel der kosten vond men door het verkoopen van schilderijen, welke aan C. S. toebehoorden, en door Mgr. de W. eertijds waren verworven. Wij in onzen jeugdigen overmoed hadden voorheen wel eens gemeesmuild om de verzamelwoede van den vroegeren Rector, waaraan hij in de duistere winkeltjes van allerlei opkoopters in den Borgo en elders voldeed. Maar ik breng hier „amende honorable“ voor ons lichtzinnig oordeel van die dagen; dat het er thans op de trappen en in de zalen van C. S. zoo vriendelijk uitziet, heeft men hoofzakelijk te danken aan dat verzamelen van Mgr. de W. En nu op het einde van April, zal het „Schwalbennest“ by 't Vaticaan het gouden jubilé vieren van 't priestercollege, door Mgr. de W. daar gesticht. Alleen voor Deutsche priesters zijn die kappellanieën bestemd, en dat terecht. De vroegere Rector is daarvoor in den vreemde op den bedel gegaan, maar kwam eerst met het zakje rond, nadat hij een boeiende voordracht had gehouden over Christelijke Archeologie. Behalve Deutschland heeft hij als questierder voor zijn C. S. toen ook eenige plaatsen in Nederland bezocht. Zijn vroegere studiegenoot van Rome, Dr. Schaepman, leidde hem meerdere malen bij de vergadering in, of, zooals de Dokter dat op zijn manier kon zeggen, trad daarbij als beerenleider op. Maar des al niet te min, om met vader Cats te spreken, blijft C. S. hare traditie's van gastvrijheid tegenover de „Holländer“ getrouw. Op het oogenblik vertoeven daar twee priesters uit het aartsdiocees Utrecht, en zullen aan de feestelijkheden van harte deel nemen. Sinds wij onder Pius XI onze rechten op de Anima terug hebben gekregen, en een eigen college helaas nog altijd tot de „pia vota“ behoort, gaan onze landgenooten natuurlijk allereerst daarheen, om er gedurende twee jaren kosteloos te worden geherbergd. Maar bij het beperkte getal, dat daarvoor om de twee jaren in aanmerking komt — slechts twee Nederlandsche kapelaans kunnen worden toegelaten — wordt de gastvrijheid, welke C. S. onzen landgenooten biedt, dankbaar aanvaard. Ik besluit met het woord, dat Gladstone eenmaal in het vreemdelingenboek van Monte Cassino heeft neergeschreven: „Vivat, floreat, crescat!“